

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

ALEXANDRI VAZUL A MAGYAROKRÓL.

A montpellier-i babérkoszorús román költőt, a latin nép odájának megíróját, Alexandri Vazult mutatom be, nem mint politikai szereplőt, nem is mint a román reneszánsz korszak vezéralakját; hanem mint olyan költőt, ki román létére a magyar történelemből, a magyar közéletből merített adatokat dolgozott fel költeményeiben s így részünkről nagyon is figyelemre méltó.

Vajmi kevés külföldi íróról mondhatni, hogy magyar tárgyú költeményeket írt, s ha igen, bizonyára nemzete dicsfényének emelésével homályosítja el a magyarét. Alexandri Vazul költeményeiben elég sűrűn találkozunk a maghiar = magyar névvel, és ez alkalommal csak azon részletekkel foglalkozom, melyekben a költő reflexiói minden kétséget kizárva nyerne kifejezést.

Alexandri Vazul a román irodalomban a népdalköltészet terén ép oly neves gyűjtő, mint a milyen eredeti a költészet különböző nemeiben; de azért inkább eredeti dalaiban és költeményeiben találjuk meg alanyi érzésének s a fájózsának kifejezését. Költészete tele van mesterkéletlenül tenyésző illatos virággal; nyelvezete ellentáll az ujkor tulmérés ujitóinak, mintha intő szózatként suttogná: *a valódi érzést, a természetes hangulatot csak a megfelelő természetes nyelv teszi hatásossá!* Ez a nyelv pedig a nép mesterkéletlen nyelve.

A román nép nyelve nem szegény szavakban; érzéseit, gondolatait árnyalni is tudja; nem szorul idegen kölesön szókra. Alexandri költészetében hiába keresünk új keletű szókat. Jól ismeri a népnyelv varázsát; jól tudja, hogyha a nép ajkán sarjadzó bujor-ról énekel, o szót

az utolsó gunyhóban is megértik; jól tudja, hogy az eszmék érzéssé olvasztása meleg rokonszenvet kelt a pór nép legegyszerűbb emberének keblében is; holott a választékos, új irodalmi nyelv élettelen márványszobor hatásával bír s a nép gyermekére épen nem bírhat varázserővel.

Ezen rövid jellemzés után áttérek Alexandri Vazul magyar tárgyú költeményeinek ismertetésére. Alexandri nem egyszer látta hazája egén a politikai veszfellegeket elvonulni; a kormányváltozások és a romániai forradalom vihara őt is a tett mezejére ragadta és tevékenyen vett részt Románia politikai bonyodalmaiban. Már születése 1821-ben, Ipsilanti és Vladimirescu kormányzásának zivataros napjaiba esik. Zsenge korától kezdve tanulta szeretni szorongatott hazáját, gyűlölni az ellenséget, mely hazáját rabságba dönté; korán tanult lángolni a szabadság eszméjeért s korán pengette lantjának hurjait ily érzelmek dicsőítésére.

Az idegen elnyomók ellen táplált öllenszenve nagy mértékben nyilvánul költészetében; tatár, lengyel, görög, török egymásután szerepelnek. Azonban még csak a cioci ellon fakad ki Alexandri nagyobb olkeseredéssel, mint a magyar ellen és pedig azért, mivel ezen gazdag párvonu-k társaikkal szemben dölyfösen bánnak el, az idegen elnyomókkal szemben pedig csuszva, hitvány nyervágytól ösztönözve, hazájukat olárulták. Jellemzően tüntetik fel a magyarok ellon érzett gyűlöletet a Hóra és Closea, lázadók, szájába adott szavak: ¹⁾

¹⁾ LV. Ballada.

Ott a sikon távolban
Tűz világítja az éjt,
Fejlődjék pusztító lánggá
A magyar föld sikságán.
Rajt' testvérek gyűljetek
Tűz fényénél üljetek.

Magyar! megmondom majd a halálnak,
Üzzön pokolnak mélyébe.
Üssön meg a tüzes menykő,
Bitófáról esüngjön tested!
Rajt' testvérek, gyűljetek
Tűz fényénél üljetek.

Oh te magyar, veszett kutya!
Sokat szenvedtem te tőled!
Itt az idő, most vagy soha
Érjen boszúm teljes súlya.
Rajt' testvérek, gyűljetek
Tűz fényénél üljetek.

Alexandri költeményeinek alapgon-
dolatát hazafias érzélem képezi. A román
nemzeti hősök páratlan fényben ragyog-
nak Románia egén, leleményes tehetsé-
gének gazdag forrása sosem apad ki,
sőt itt-ott ujult erővel buzog fel és a
képzelet világából meritett vonásokkal
ostorozza hazájának ellenségeit s a ma-
gyart.

István vajdáról, kinek a világon
nincsen párja, kinek dicsfényével csak a
ragyogó nap versenyez,¹⁾ Dumbrava ro-
sio című költeményében így ír:

Vitéz karja sosem pihen,
Szétveri a tatárscordát,
Szét a magyar nemzet hadát.

Alább is (pag. 22.) együtt említi a
tatárt és a magyart:

«A veszett tatárt és Corvin Mátyást
megtörtem.»

Nagy nemzeti büszkeség nyilvánul
«István vajda és a sólyom» című balla-
dában:

Sólyom.

Derék vitéz, István vajda!
Másnak meggyülne most baja;

¹⁾ Pag. 18.

Érted, biz, én nem aggódom,
Én sem vagyok különb sólyom.

Merre votem piilantásom,
Mindenütt az ellent látom.
Magyart látok a határon,
Lengyel kardokat távolban,
Felénk rohan a bőszt tatár,
Felénk hömpölyg a török ár.

István.

Jöjjenek csak, jöjjenek csak,
Bennök gazdag zsákmányt látok.
Utját vesztve hazafelé
Nem egy tévedt errefelé.

Oláh levén, jól tudom ám,
Hogy jól fog a pogány zsákmány,
A tatárnak nyilat szántam,
Lengyelnek van buzogányom;
Török számára van kardom,
Magyar számára van hurkom.

Utóbbi vonatkozás nyilván az Al-
föld hirhede fiára, a botyárra és pány-
vás kötelére czéloz, melyet ép oly ügyes-
séggel használ fegyverül, mint a tatár
íjját, a török törét s a lengyel buzo-
gányát.

E részleteken kívül önálló költemé-
nyei is szólnak magyar történelmi tárgy-
ról; ilyen *Báthori bibornok lova 1599-ben.*¹⁾
Alexandrinak e költemény helyes meg-
értésére adott magyarázata következő:
Báthori András bibornok, Zsigmond fe-
jedelem unokatestvére, minden barátság-
os viszonyt került Mihály vajdával, sőt
meghagyásként izené egyszer neki, hogy
jöjjön legott családotól Erdélybe, kü-
lönben kiadja a töröknek. Mihály vajda
olykép válaszolt, hogy megtámadja Bá-
thorit moldvaiak és oláhokból szervezett
serogóval és szétveri a magyar hadakat.
Báthori, ki a harez kezdete előtt fennen
hirdető, hogy az oláh serog birkanyáj, a
magyarok pedig féktelen vadak: látván,
hogy serege szétveretett, lóra pattan, oda
hagyja a csatatér és lova gyors futásá-
ban keres menedéket. Hegyen, völgyön
keresztül veszi utját, merre emberi nyom

¹⁾ Vol. II. p. 51. Calul cardinalului Bathori, 1599.

sem vezet, míg lova végre élettelenül rogyik össze. Alexandri költeménye ez:

Báthori bibornok könnyelmű eszével
Tajtétköz paripán a távolban vész el.

Lovát hegyen, völgyön és vizen át hajtja,
Még hátra sem fordul, fejét sem mozdítja.

Mert a félsz megszállta; fél, hogy majd meglátja
Vitéz Mihály vajda, kinék árnya bántja...

Főurakból álló hadát veszni hagyá,
Vitéz oláhoknak martalékkul adá

S ez a diadalmas, harcziás nagy sereg
Halva terül immár, vagy pedig tóvelyeg.

Siet a bibornok, még a szél is marja,
Bajtársinak átka üldözi, furdalja;

Gyötri szívét a hegy, felhőbe burkolva,
Gyötri őt az erdő, az erdőnek solyma.

És ha nagy fáradtan, tele rémes képpel
Zöld virányos réten egy piezinyke tért lel:

A virágok legott mind tüskékké válnak,
S a gyászos virányról mély sohajok szállnak!

S ha valamely forrás vizéhez jár közel,
A víz véres szint vált és felhőköt lövel!

S ha árnyókot keres tövében egy fának,
Reccog, inog a törzs, lombja hull az ágnak!

Hegyen, völgyön, erdő sűrűjében járván,
Bőszült rémek ezre üldözi mogorván;

Mindmégannyi bőszült, fertelmes, szomorú
Sápadtak mint halál, arcukon ül ború.

Sápadt szökevénynek gyors futását állják,
S utána e szörnyű szitkokat kiálltják:

«Átok reád, Báthori, mily szégyen szaladni,
Ezt a vitéz hadat gyáván veszni hagyni!»

Bokrosodik a ló, röpíti a gyávát,
Harezi tűzbe viszi főpapi gazdáját.

Szörnyen nyerit a ló, ri nagy bánatában,
Aztán visszafordul, hol járt a csatában.

A biboros főur hátrál . . . «Veszve vagyok!
Ime, Mihály itt van, ime itt a zsarnok!»

Kérd, esd a bibornok, félsztől esztét vesztve,
Űzi, hajtja lovát, száz keresztet vetve,

De a szilaj állat helyt áll s nagyot nyögve
Páráját kiadva, lerogyik a földre!

Érdekes, hogy Alexandri e költemény tárgyát nem magyar, nem is román kutforrásból meríti, hanem a görög Stavrinós költeményéből, melynek első versszakát mottoként idézi:

‘Ο Κράλης ὁ ταλαίπωρος, ὁ Πάταρ Ἀνδρέαση,
Στάλογον καβαλλῆκευσε, φεύγει να μὴν τὸν πιάση.

E költemény kiegészítésül Stavrinós kincstárnok költeményéből azt is tudjuk, hogy Báthori elvesztvén lovát, a havasokon csobánokkal találkozik, kik megölik, fejét veszik s Mihály vajda elé viszik oly kéressel, hogy emelje őket e tettük jutalmául bojári rangra. A vajda ítéletet hoz a csobánok felett s haladék nélkül bitófára hurezoltatja a gyilkosokat.

E fejlődés ellenkezik ugyan a történelmi tényállással, mindazonáltal azt tükrözi vissza, hogy a románban is megvan ama szép tulajdonság, hogy a hőserőt az ellenségben is tiszteli.

Báthori András vármiai püspök és bibornok, ki csak 8 hónapig volt Erdély fejedelme, a magyar történelemnek csakugyan oly sötét alakja, melyről a történelem muzsája nem szólhat kegyelettel; miatta sok vér áztatá Erdély földjét és miatta sok füst szállt fel Erdély égére. Tény az is, hogy Mihály havasalföldi vajda, Báthori Andrásra támad. Rudolf császár felszólítására, Nagy-Szobon alatt, serogót szétveri és futásra kényszeríti. De tovább már megszakad a történelem fonala és a költő a képzelet szárnyán halad, mert tudvaló, hogy a menekülő

vezér és fejedelem Csikszék felé vette útját, hol székelyek gyilkolják meg 1599-ben a csik-szent-domokosi erdőben, épen mikor egy ital savóval akarja szomjusá-

gát lecsillapítani egy majorház közelében.

(Folyt. köv.)

Putnoky Miklós.

SZABADSÁGHARCZUNK ÉS A DÁKO-ROMÁN TÖREKVÉSEK¹⁾

A román ügy és kérdés hazánkban nem sokkal ezelőtt, a legilletékesebbekre nézve is, terra incognita volt. A hazai románságról országosan csak annyit tudtak, hogy szapora, mint a paloska, jobbágyi szolgálmányokra alkalmas, czinyémintyé, bosszuálló és tunya, babonás és kártevő, paraszt és neveletlen. Nem is bajlódott vele országosan senki. Mint «a szabadságra teljesen képtelen» elemet komoly számba nem vették. Egy daganatnak tekintették, a melyet a Tripartitum és Aprobata Constitutiók és Novellaris articulusok napról-napra kezeltek a szerint, a mint a daganat a szervezetnek fájdalmat okozott, vagy nem.

Hanem «a szabadságra képtelen»-nek tartott elem magát forgalomba tudta hozni. Nincs mit csürni-esavarni a dolgot, ez a forgalomba hozás eleméntáris erővel történt, a mi meghökken-tette azokat, a kik eddig ezt az elemet az állami szervezetben számításán kívül helyezték.

És a mint nem tartották érdemesnek egykor foglalkozni e néppel, hajlamaival, aspirációival, épp úgy támad ma gomba-számra a sok »alapos« ismerő, a kik a nélkül, hogy valaha élő oláhot láttak volna, a diagnosist csalhatatlan módon állapítják meg és rengeteg oláhsmeretet árulnak el egyes brosürjökben. Sajnos, hogy ezek az »alapos« kompilátorok elfelejtik idézni a munkákat, a melyekből ebbeli tudományukat meríteni szokták.

Éppen azért ezen sok »alapos ismerő« között igen jól esik látnunk egy

lelkiismeretes munkást is, a ki pávatollakkal nem ékeskedik, a ki a kérdést, saját élnetlensége miatt, nem csüricsavarja, hanem mint valódi buvár előbbre viszi, s ez által magának a köznek a legnagyobb szolgálatokat teszi.

A lelkiismeretes munkás nem más, mint dr. Jancsó Benedek, a kit már többrendbeli román politikai dolgozat után ismerünk; «Szabadságharczunk és a dáko-román törekvések» czimű munkájával pedig éppen alapját kezdte megvetni annak a tudománynak és ismeretnek, a melynek megszerzése nélkül többé e kérdéshez senki sem juthat és senki sem szólhat.

Dr. Jancsó Benedek valóban »alapos« ismerője a kérdésnek; alaposan tanulmányozza nemcsak a magyar, a román és más irodalmak erre vonatkozó részeit, hanem Romániában és nálunk az irodalmak holt betűi útján szerzett ismereteit a helyszínén egybevetette a mozgó és lüktető étellel s mint okos, gondolkodó, elfogulatlan fő a maga eredményeit megteremtette. Jancsó Benedek tudása tehát nem egyoldalú. Mint a ki a román nyelvet is beszéli, a néppel, annak vezetőivel úgy nálunk, mint Romániában közvetlenül érintkezhetett s oly bonyomásokra tett szert, a melyeket pusztán az irodalomra támaszkodók meg sem érthetnek.

És ez igen fontos dolog. Ez az érintkezés, az ügy teljes ismerete, a jóindulat, amit az érintkezés és ügyismerete megteremt, fogja a román, egyáltalában a nemzetiségi kérdést hazánkban megoldani. Ha az odligi elzárkozás és mellőzés, fitymálás és kiesnylés helyett a magyar, Jancsó Benedekként, foglal-

¹⁾ Irta Jancsó Benedek, Lampel Róbert kiadása, Budapest, 1895. 320 lap, ára 2 ft 50 kr.

kozni és érintkezni fog a hazai nemzetiségekkel, azoknak multja, lelke, vágya, tudása elötte nem lesz terra incognita, ugy nemcsak a hazai románság rokonszenvére fog támaszkodhatni, hanem kérni fogja a román állam nagyra becsülését és barátságát is, a mi a magyar államra nézve közönyös sem lehet. Nem lehet szebb ideal, mint egy szoros, őszinte és igaz barátság és szorotot a román és magyar állam között, a melyért eddig, sajnos, még egy éretlen barabojt sem tudunk áldozni.

A könyv, mely előttünk fekszik, kiáltó figyelmeztetés arra nézve, hogy a románság részéről mennyi minden történt, hogy ez az ideal megsemmisítések s hogy a magyarok mennyi mindent elmulasztottak, a mi alkalmas lett volna az ideálnak testet adni; vagy más szóval »Szabadságharcunk és a dako-román törekvések« könyve a románság mozgékonyosságát, tövékenységét s a magyarok semmittevését, neembánomságát dokumentálja ez ügyben.

Áttérvén dr. Jancsó könyvének ismertetésére: szerző a mű bevezetésében körvonalozza célját. Tanulmányában nem szándékozik a román nemzeti kérdés ilyen vagy amolyan szempontu megoldásának módozatait javasolni vagy kidolgozni. Célja sokkal szerényebb: megismertetni a román nemzetiségi mozgalmak fejlődését és feltüntetni azokat a különféle okokat, a melyek a mozgalmak fejlődésére bármely tekintetből hatással voltak. Feladata tehát elvégezni e kérdésben az igazságtól vezérelt kutató munkáját, hogy aztán az általa nyert eredményeket miként fogja értékesíteni a gyakorlati politika, az nem az ő dolga. Csupán agyagot akar hordani a nemzeti politika épületéhez, mint szerény nap-számos. Ebbeli célját mi csak helyeselni tudjuk. Építkezni anyag nélkül nem lehet; az ügy kimerítő ismerete nélkül a kérdés megoldása sem képzelhető. «A román nemzetiségi kérdést tényleg — mondja Jancsó — csak egy helyes és minden ízében jól koncezipiált nemzetiségi politika segítségével lehet megoldani, de ilyen helyes és minden ízében

jól koncezipiált nemzetiségi politikát gondolni sem lehet, ha az nem román nemzetiségi mozgalmak biztos ismeretén s a románság ethnikus tulajdonságainak tekintetbe vételével épült fel.» Ámbár igaz, hogy a román nemzetiségi kérdést nem könyvvel és történelmi tanulmányokkal oldjuk meg; az élet gyakorlati feladatait nem a könyvek s nem az elméleti fejtegetések oldják meg, hanem az intézmények. Ámde, hogy fogunk intézményeket teremteni oly népelemek számára, a melyeknek fojlódásával, életével, gondolkodásával tisztában nem vagyunk.

Az a kérdés, hogy Jancsó az anyag gyűjtésben helyesen járt-e el? Az, a ki kezébe veszi »Szabadságharcunk és a dako-román törekvések« könyvét és ismeri a román ügyet alapjából, helyeselni fogja Jancsó Benedek tervét, hogy román politika és történelmi tanulmányait oly korról kezdi meg, a melyre a román nép felszabadulása, felébredése esik, mert ebben az időben tör ki belőle minden vágy és minden óhaj, a mi a multban is lelkét eltöltötte. Jancsó adatait oly egyénektől veszi, a kik azon mozgalmakban tényezők gyanánt szerepeltek. Baritz György, Ghica Ion, Papiu Ilarian, Ságuna András, román részről bár némileg elfogult írók, szerző előtt azonban ez az elfogultság is becses az igazság kiderítése szempontjából.

Azokat a megelőző történelmi eseményeket és momentumokat, a melyek a román nép olemnég nem csak szívósságáról, természetéről, de egyuttal lelkének vágyairól is tanuskodtak, s a melyeknek figyelmon kívül hagyása és nem méltánylása vezette a románságot a magyarság elleni felkelésre, szerző részletesen, alaposan ismerteti.

A régi magyar közjogi felfogás a románokat állandóan jövevényeknek tartotta. Mátyás király 1486-ban az erdélyi nemesség panasza folytán megparancsolja az erdélyi vajdának és a székelyek grófjának, hogy keményen megfenyítse az oláhokat, a kik annyira elkapatottak lettek, hogy még a nemeseket is fegyverrel merészlik megtámadni. És noha az

oláhok sem szabadságra nem születtek, sem arra hivatva nincsenek, mégis merészkednek erőszakkal és büntettekkel a birodalom parancsai ellen magoknak szabadságot arrogálni. Nem egy magyar király rendelkezett így. A középkori magyar jogfelfogás — szerző szerint — szabadságra csak azokat tartja hivatottaknak, kik a földet, a melyen laknak, vagy az első foglalás jogán, vagy pedig királyi adomány erejénél fogva bírják.

Mi Mátyás királyunk kifejezéseit az oláhság ellen a magyar jogfelfogással kapcsolatban nem hozzuk. A mit Mátyás király mond abban az oklevélben, azt más szóval ismételték mások is. Ez nem magyar, hanem balkáni közfelfogás volt az oláhokról. Az első jellemzés mint közfelfogás volt Kekaumenosnál maradt fenn (1071) a balkáni oláhságról, végig vonul a magyarság egész történetén. „Nektek és utódaitoknak írom ezt: az oláhok nemzetsége — mondja Kekaumenos — megromlott és hitetlen; se az istenhez, se a császárhoz, se sajátfeleihez nem hű. Az hazug és rettentő zsvány, kősz mindenre esküt tenni barátainak és rokonainak, de meg is szegni. Soha senkinek sem tartotta hűségét még a régi császároknak sem.“ stb.

Az, a ki ezt a jellemzést a balkáni oláh nemzetségről hátrahagyta, annak a Nikoliczának az unokája, a ki oláh nemzetségű volt s a ki 964—983-ig a Hellásban lakó oláhság igazgatója volt. De ez a természete a népnek nem azért volt olyan, mert a Balkánban talán nem volt földje s nem volt autochton, hanem éppen azért, mert szabadságra és önállóságra vágyott. Már alakulása idejében a fejlettebb, műveltebb fajok a Balkánban az oláhságot elnyomták, a császári uradalmakon adófizetők voltak, az 1066-iki lázadás is az adók nagy súlya miatt történt. Vagy hegyek között lakott, mint pásztor, a mint ezt Kekaumenos is felhozza, hogy „szokásuk az oláhoknak áprilistól szeptemberig nyájaikkal és háznépeikkel a hegyeken lakni, hol nagy a hideg!“ Idegen volt a nép, mely felette

uralkodott, idegennek az intézmények és a rá nézve idegen szervezetben sehol sem találta föl magát, valaminthogy az állandó szervezetnek előnyeit, mint pásztor népnek élvezni alkalma sem volt. Ily körülmények között az elnyomott nép, ha benne életerő van soha sem adja fel magát végképpen; a rendelkezésére álló fegyverekkel alkalom adtán mindig ártani fog az elnyomóknak. Ha ez a nép kompakt egészlet alkotott volna és tudatában lett volna erejének; ha benne a faji együttérzés, együvé tartozás ki lett volna fejlődve, hogy közös akciót indított volna a szabadságért, bizonyos, hogy a Balkánnak most már más képe volna. Ámde akkor a faji összetartás nem volt meg benne. Az egyes nemzetségek, családok saját érdekeiknek éltek, néha egymás ellen törtek. Az itt-ott letelepített családok, ha jól ment dolguk, nyugodtan éltek; ha a helyzet tűrhetetlenné vált, a nép lázongott és pusztított. Ez a lázongás és pusztítás azonban mindig lokális természetű volt, terjedt egy-két megyére, vagy a megye egy részére; néha egy községre. Ki tudná megmondani, mi lett volna eredménye a Hora lázadásnak, ha az egész Erdélyben (a Tiszaígi) kitör? És mi lett volna eredménye az 1348/9-iki lázongásnak, ha abban a Tiszaígi terjedő egész románság részt vesz?

Azért nem volt tehát az oláhság szabadságra születve a magyar felfogás szerint is, mert a Balkánban mint elnyomott faj volt ismeretes, s nálunk is csak a rombolásban tudta magát néha-néha érvényesíteni. A kenézek sereg-számra hozták be egyes uradalmakba az oláhokat, áthozták ezzel a balkáni közfelfogást is; a letelepülők pedig itt is csak a balkáni természetük szerint éltek és eselkedtek. A mint a románság a Balkánban élt, úgy kezdett élni az új hazában is. Ő nem alkalmazkodott; erkölceseit a három heti vándorlás meg nem szelidítette; neki bizony kezdetben fogalma sem volt az ország konstitúciójáról, a nemesség és a nemesi birtok sértetlenségéről, az Appr. szerint „sok helyen majd nyilvánvaló erőszakkal élt a többi nemze-

teken és azoknak határain." A közhatóságoknak (a 14-ik századtól) ezen folytonos küzdelme az oláhsággal, az oláhságnak be nem illeszkedése az új keretbe, s a nem alkalmazkodás az ország törvényeihez, hatalmas bizonyítók a nép jövővény volta mellett. Mert ha ez a nép mint autochton, a magyarok bejöveteleként a 9-ik században már itt lett volna, az államalakulást, a kereszténység küzdelmeit, az egyházak szerveződését látja, akkor az ország intézményei annyi századokon át nem hagyták volna hidegen, vérebe ment volna át; vagy ha nem mentek volna vérebe át, akkor a küzdelmet ezek ellen már zsenge korokban, Szent István korában, vagy az azt megelőző időben vette volna fel, nem várt volna ötszáz esztendő a harez megkezdésével, a mikor azon intézmények az országban már gyökeret vertek s hatalmas erőre tettek szert. A mai románságot hazánkban és Balkánban nem a faji ösztön és nem a nemzeti tudat tartotta fenn, hanem a közös nyomor, a polgári jogok teljes hiánya, a polgári társadalomból való kirekesztés; ez a körülmény akadályozta meg magát a nemzettestben való beolvadást, a mi kétségtelenül beáll, ha polgári jogokat élvez, mint beállt azoknál, a kik mint magyar nemesek az állami szervezetben tényezőknél voltak elismerve.

Ha a dolog mélyében tekintünk, az így elnyomott és a jobbágyi osztályba elkertelt oláhság voltaképpen a magyar nemzettestbe való beolvadásért, a magyar nemességért s illetőleg nyomorának enyhítéseért küzdött, nem a magyarság ellen tehát, hanem a magyar jogok elnyeréseért, a mi előtte utólérhetetlen ideálnak tűnt fel. Ez a gondolat teremtette meg 1701-ben a vallási uniót is és a csalódás idézte elő a vallásunió elleni fél-századnál tovább tartó villongást, vérontást és békétlenséget. Ha Bécs annak idejében a vallás-unio fejében a román papoknak titokban ígért magyar nemességet megadja, a román népelem igényei a kormányzat terén némileg kielégítették, elmarad 1784-ben a Hora lázadás, a mi-

nek ezélja részben a magyar polgári jogok elnyerésze s a magyar állami szervezetbe való beilleszkedés volt és elmarad a század végéről a közéletlenség, a mi Sinkai Györgyből tör ki, a ki már a fajt szembe állítja a fajjal s a fajküzdelennek nyitja meg kárhozatos korszakát.

Egy számra nézve oly tekintélyes népelem, mint a román minden jogok nélkül kireszketve az állam közéletéből a végtelenig vesztég nem állhatott. A valias-unio következtében fiai már Romában tanultak, a minnek eredménye a nemzeti öntudat felebredése volt a mi már nem elégedet meg szórványos kiváltságokkal, hanem egyenesen nemzeti jogokat követel. A suplex libellus Valachorum czimen ismeretes kérvényben 1791-ben az országgyűléstől egyenesen megkövetelik, hogy a román nép az országban egyenjogu nemzetnek ismertessék el. A kérvénynek eredménye nem volt, de meg volt a hatása a román közszellemre, mely folyton fejlődött még pedig abban az irányban, a melyet Sinkai György munkái és az országgyűléshez intézett kérvény mutattak egész az 1848/9-iki szabadságharezig, a mi már a románok részéről nem jog-, hanem fajküzdelen volt, s a faj hatalmi kérdése lett.

Jancsó a forradalomhoz vezető vonalakat, a románság erre való készülődését, kiváló érzéssel ismerteti. A nemzeti öntudatra ébredt ifjuság már kezdi szárnyait próbálgatni a hatalom képviselői ellen, 1848-ban e balázsfalvi papnövendékek Leményi püspök ellen láznak fel, mert ez egy Körösi József nevű negyedéves papnövendéket a nagypénteki lábmosástól eltiltott. A botrányos ügy védői gyanánt szerepelnek még a tanárok is, a minnek természetes következménye a fegyelmi vizsgálat volt. A kormánybiztos ellen tiltakoznak a tanárok és papok, a tanárokat állásuktól elmozdítják, a papnövendékeket az intézetből kizárják, a kik aztán a róm. kath. Lyceumban vétettek fel, hová bevitték a lázadó Barnutz szellemét is. A gyűlölet

Leményi püspök ellen, mint a ki saját ifjai ellen a magyar államhatalmat vette igénybe, nőttön nőtt; az a rész, a melyet Leményi püspök az államhatalom érdekében képviselt, mind szűkebb és szűkebb körre szorult, úgy hogy 1848-ban május 15-én a Balázsfalván tartott román népgyűlésen Leményi egymagában állott, mint czéltáblája egy csomó bántalomnak és inzultusnak.

Érdekes ezen időből Varga Katalin esete is, a ki a topánfalvi havasok-közé vonta meg magát. Cserb, Izbita, Bucsum, Pojána, Muntár és Abrudfalva községek lakosai a zalatnai fiskusnak a robot teljesítését megtagadták állítván, hogy a régi erdélyi fejedelmektől nyert kiváltságuknál fogva arra nem kötelezhetők. A perlekedő lakosság N.-Enyeden ráakadt egy Varga Katalin nőre, a ki késznek vállalkozott ügyök védelmére. Varga Katalint magukkal vitték Bucsum-Pojánára, a hol a lakosság szeretetét csakhamar megnyerte. A nép „Doamna noastră“-nak (a mi asszonyunk) hívta. Egy időn tul ez az asszony valóságos veszedelemnek tünt fel a közrendre nézve. A lakosság testőrséget szervezett körülötte s az engedelmesség megtagadása napról-napra vakmerőbb lett. Ha Saguna püspök helyettes, mint kormány kiküldött, Varga Katalint sajátkezüleg el nem fogja, a topánfalvi havasok népe az 1848-iki eseményeket megelőzi és a Horáénál nagyobb mérvű lázadás tör ki. Különös, hogy Ságúnának a tettét megbocsátották míg Leményivel szemben a gyűlölet soha sem aludt ki. Igen, mert Leményi egyenesen, következetesen haladt elveivel, az alkotmányosság terréről le nem tért, hazafisága szenyfoltot nem kapott, míg Ságuna a legmegrovásraméltób alakban szószegő lett és élére tudott állani azoknak, a ki ezen szószegését megtapsolták.

Az 1848-iki május 18-iki balázsfvai gyűlés előzményeit bőven ismerteti Jancsó. A gyűlés határozatait, hatását, az azt követő zavargásokat, az komité megalakulását és feladatát, a románság magatartását az Unióval szemben igen érdekesen és tanulságosan írja le. Megvi-

lágítja az 1848-ki magyar kormány álláspontját szemben a román törekvésekkel. Kétssgtelenül legérdekesebb az a rész, a melyben a romániai forradalmárok terveit írja le szerző a magyarok irányában. Ghica Jon terve volt a magyarokat kibékíteni a románokkal, a magyar kormány folytatott is alkudozásokat Jankuval; Balcescu romániai emigrans és Kossuth között a román legió szervezése tekintetéből történtek is megállapodások. Rosetti C. A., Boliac Cesar és más romániai emigransok a magyar szabadságharcz lelkes pártolói lesznek, a világsi fegyverletétel azonban mindennek véget vetett. Balcescu az országból elment.

Daczára a szétszóródásnak a magyar és román emigransok nem szűnnek meg a magyar-román szövetség érdekében dolgozni. Balcescu a keleti konföderációt 1850-ben a következőleg szeretné létrehozni.

1. Három külön testülettel és közigazgatással bíró nemzetiség lenne: a magyar, román és délszláv.

2. A területi felosztás tekintetében irányadó a kerületek vagy vármegyék lakosságának többsége.

3. A szövetséges állam neve: „Dunai szövetséges államok“ lenne a magyar királyságon kívül magában foglalná Bukovinát, Málдовát, Oláhországot, Serbiát, Beszarábiát. A szövetséges parlament 150 képviselőből állana.

Mint Balcescu értesít, Kossuth azt mondotta, hogy ő mindenekelőtt magyar, s hogy a magyar Magyarországnak szenteli szolgálatát; hogy feltétlenül akarja mindazt a mit elengedhetetlenül tart a magyar állam azon politikai és történelmi egységben való fennmaradására, a mint ő érti. Kifejti Balcescu, hogy ha Kossuthnak ez álláspontját a szövetség alapjául elfogadják, akkor ez Magyarországnak a keleti ligában domináló állást biztosítana, mely a román és szláv népek individualitását abszorbeálással fenyegetné s nem lenne más, mint forrása a fajok szakadatlan összeütközésének és az örökös polgárláborúnak. Természetes tehát hogy

Kossuth nemesak nem fogadta el a Balcescu-féle tervezetet, de helytelenítette még azt is, hogy a párizsi magyar emigránsok bizottsága románokkal tárgyalásokba boesátkozott. Kossuth még is irta erre vonatkozó nézeteit Teleki Lászlónak: „Menjünk hát divergens utakon: Te azon orgánizáczióon túl a szerbeknek és oláhoknak még provinciális existenciát is akarsz adni. Ez annyi, mint Magyarországnak diszmembrációja s politikai halála. Kezemet nem nyujtom oly lépéshez, melynek rezulatumja rosszabb, mint minden a mit más uton veszihetünk.“

A Kossuth felfogása roszt vért szült a román emigránsok között, a mi legfőbb gátul szolgál, hogy a román és magyar emigráció között valamely bensőbb és bizalmasabb viszony fejlődjék ki. Kossuth a párizsi magyar emigráció sürgetésére elmondja véleményét a nemzetiségi kérdésben, többek között: „A mi az oláhokat illeti, meg vagyok győződve, hogy az általam javaslatba hozott alkotmány uralma alatt, melynek alapjai: az általános szavazat, a jogegyenlőség, az önkormányzat a községben s a megyében és az országgyűlésen való képviseltetés, erdélyi oláh testvéreink mind a nemzetiség, mind a polgári és politikai viszonyok szempontjából maguk is óhajtanák Erdély és magyarország közigazgatási unióját, a mint 1848-ban kimondatott; meg vagyok győződve, hogy lehetetlen nem óhajtniök ezt az uniót, ha saját érdekeiket komoly megfontolás alá veszik“.

A románok azonban Kossuth e tervezetével sem voltak megelégedve. Mert a román forradalmárok foederációra akartak volna lépni az önálló és független Magyarországgal, de csak oly feltétel alatt, ha Magyarország belecgyezik, hogy keleti része a székely havasoktól elkezdve a Nagy-Váradon, Aradon, Temesváron át éjszokról délfelé húzott vonalig a mai Romániával egy államtestté egyesítettik. Míg a német absolutizmus alatt harezoló hazai román vezetők hű alattvalói akartak lenni az osztrák császárnak, de csak azon feltétel alatt, ha az egységes osz-

trák birodalomban lévő románoktól lakott összes területek egyetlen politikai államtestbe egyesítettnek s annak, mint corpus separatumnak külön nemzeti főnöke és külön nemzeti közigazgatása lesz.

Jancsó a krimi háboru és a román fejedelemségek felszabadulása, az 1859-ki román-magyar alkudozások tárgyára vonatkozó részleteit ismerteti; a magyar, román emigráció hatását és népszerűségét külföldön, ismerteti Papiu Ilariánnak Cuza fejedelemhez intézett emlékiratát, az 1860—61-iki újabb alkudozásokat. Ezen sok érdekes anyag között legérdekesebb Papiu emlékirata Dako-Romániára nézve, mely a dáko-románismusnak valóságos evangéliuma. Szerző végre Kossuthnak a „Dunai szövetség“ tervezetéhez jut, a melyet részletesen ad elő.

Kossuth 1862. január 18-ról, tehát a tervezet aláírása előtt negyedfél hónappal azt irta: „határozottan kijelentem, miszerint soha sém fogok abbá beleegyezni, hogy politikánkban az oláh kormány jóakarátára számítsunk s azt titkainkba és szándékainkba avassuk.“ „De hát — kérdi Jancsó — ha Kossuthnak az volt a meggyőződése, hogyan mehetett bele mégis a Confoederatio tervezetébe, melyet az oláh kormány akarata és tudta nélkül nem lehetett volna úgy sem megcsinálni?“

* * *

Jancsó könyve igen tanulságos és különösen becses, mert a magyar előtt teljesen ismeretlen román kutfóket keresi fel; tudásunkat, a melyet magyar forrásokból meritettünk, kiegészíti, szélesebb alapokra fekteti; látókörünket kitérít; a román törekvéseket, a magyar törekvések mellett, vagy szemben, láthatóvá teszi. Helyesen csoportosít, a részleteket gonddal állítja össze, a tárgyára vonatkozó anyagot mindig a legilletéke-sebbitől tudja venni. Nagy áldás, hogy a magyar társadalom e kérdésben nem áll tanácstalanul, hogy a magyarok között még akad egy-egy férfi, a ki nyakába

veszi a terüht megtanulni alaposan a románok nyelvét, megfigyelni azoknak aspirációit és teljes jóindulattal és elfo-

gultság nélkül könyveket írni mindezekről.

Moldován Gergely.

A MÓCZOKROL.

A móczokat és azok országát fogom ismertetni.

A „mócz“ szót sokan félremagyarázzák és a havasi román lakóssal szemben gunynév gyanánt használják.

A mócz szó nem gunynév! Román költők és írók¹⁾ ily neven dicsőítik e népet; a bihari havasok lakosságának e része büszkén hirdeti és vallja, miszerint az ő tulajdonképeni neve mócz.

Ha felüti valaki a román tudományos akadémia szótárát,²⁾ úgy fogja találni, hogy a mócz szó — cirrust — hajfürtöt jelent. A bihari havasok lakosságának e része tehát mócznak neveztetik azért, mert homlokán vastagabb hajfürtöt visel; míg feje többi részén a hajat apróra nyirja.

A móczok vidéke nemcsak a legszebb, de a leggazdagabb is országrészünkben, története pedig a legszomorubb. Minden dombnak, minden völgykatlannak, minden sziklának meg van a maga szomorú története. Mindig e tájról jött a vihar, mely rombolva separt.

I. A MÓCZOK EREDETE ÉS JELLEME.

A mócz országában utazót meglepte e nép testi épsége, munkás volta, ruházatának csinosága és tisztasága. Sokan, ezek egyikében és másikában magyar jellegre vélték akadni s komolyan is fog-

lalkoztak a kérdéssel: ős lakó-e a mócz e havasok között s román eredetű-e?

Több magyar író, s ezek között Hunfalvy János is,¹⁾ elfogadják azon véleményyt, hogy a móczok eredetileg székelek voltak. Az erdélyi nemzeti fejedelmek korában székel néppel telepítették be a havasokat, hogy a nagy terjedelmű kinstári erdőségekben a faiparnak lendületet adjanak.

Valóban a móczok között a következő családnemekre akadtam, a melyeknek magyarságát kétségbe vonni nem lehet, u. m.: Radák, Enyedi, Aranyosi, Beresényi, Rákóczi, Dávid, Molnár, Pap, Zsoldos, Vas, Gombos, Mikcs, Hentes, Boneza, Szóts, Péterlaki, Sánta, Bogáti, Páska, Kis, Okos stb., sőt a Janku nevet is, mert ez is családnév, a Jankóból lehet származtatni. Többnyire eredeti székel nevek. A tulajdonos móczok egy szót sem tudnak ma már magyarul.

Hallottam még arról is beszélni, hogy a régi jó világban e rengeteg erdőségek lakatlanok lévén, az elítélteket, különösen Biharvármegye, a vidékre száműzte. Így népesedett volna be a móczok földje. E nézettel azonban komolyan foglalkozni nem lehet. Ha valóban ide kerültek volna az itélt bűnösök, úgy azok minden felügyelet nélkül lévén, bizonyára a legelső alkalommal tovább álltak, hiszen itt csak véres verejtékkel lehetett a mindennapit megszerezni; termőföld nincs; fából pénzt, legalább akkor csinálni alig lehetett; de különben sem hihető, hogy a farkasnak erdőt mutattak volna, a rablókra bízták volna a rengetegeket, hogy ezáltal a közbiztonságot

¹⁾ Drăgescu: Doina című lap Bukarest, 1884 Romania Liberă. Bukarest 1884. aug. 21-iki szám. — Odobescu: Moji si Curcani. Bukarest 1880. — Bălcescu: Unitatea națională IV. levél stb. stb.

²⁾ Laurian és társai: Dicționariul limbei rumâne. Bukarest 1876 Lásd részletesebben Cihac: Dictionnaire d'etymologie daco-romane. Elements Slaves. 189. lap. E szerint a mój szó szláv eredetű.

¹⁾ Magyar birodalom földrajza. Budapest, 1886. I. 687.

annál akadálytalanabban veszőlyeztethesék. Erről különben is itt mit sem tudnak.

Komolyabb alappal bír a másik vélekedés, a székely eredetiséget illetőleg, mert a mőczok között valóban székely családnevek léteznek; a mőcz öltözete, különösen a farkó (fehér vászon kitli vagy pruszli) és kalap, hasonlít a székeleyéhez; arckifejezésében is van valami, a mi a székeleyre emlékeztet.

Én hajlandó vagyok elfogadni e véleményből egy csekély részt, annyit t. i., hogy a mőczok között itt-ott székely családok, mint erdőmunkások akár telepítés útján, akár önkéntes vándorlás következtében, valóban éltek; mint a hogy élnek ma is egyes székely családok, akár a mezőségi uraságok jószágain, akár másutt, mint szőlőmunkások. Innen vannak a székely családnevek, innen van a vászon kitli s a kalap elfogadva az egész mőczság által, mint felette ezélszerű és alkalmas ruhadarab.

De távol áll a valóságtól az állítás azon része, hogy a mőczok tulajdonképpen székely eredetűek volnának, hogy t. i. 20—30 ezer székelyt telepítettek volna ide a havasokba s a mostani 30—40 ezer mőcz azoknak ivadékai volnának. A betelepített székelyek összes száma alig néhány százra mehetett csupán.

Ha kutatunk egy kissé, rájövünk arra, hogy állításunk való.

Az Erdélyt körülövedező havasokban mindenütt találkozunk a román lakossal, régibb időben épen úgy, mint most. Egyáltalában fel nem tehető, hogy épen az a havasrész ne birt volna román lakossal, mely a leggazdagabb volt; hogy épen Topánfalva vidéke lett volna lakatlan, melynek éreze oda esábitotta messze földről a munkás kezét. Nem lehetséges, hogy az abrubbányai, a bihari havasok, akkor magyarországi oldala, valamint Kolozsmegye havasa, lefelé mindjárt Offenbánya, egész Aranyosmente, tehát a jelenlegi mőcz-vidék körös-körül tömör román népességet mutasson s csak épen a Topánfalva feletti Kis- és Nagy-Aranyosmente lett volna lakatlan; román lakos nélkül. Nyágra, Szkarisora, Albák,

Vidra, Szekatura, Ponorel, Bisztra hatalmas román mőcz községek, semmikép nem lehetnek székely telepítvények, mert az esetben bizonyára magyar nevekkéleskednének; népük megtartotta volna a nemzeti jelleget, mert egyáltalában nem lett volna egy hatalmasabb elem, a mibe beolvadjon.

Toroczko jelenlegi magyar népe, egy kis szigetben tömörülve, román községek között, megtartotta nemzetiségét. E nép ruházata, erkölce, szokása, nyelve azt mutatja, hogy egykor német elem volt; a magyar és német elem küzdelme teremtet egy néprajzi különlegességet Toroczko-ban. Ilyen eset fordult volna elő a topánfalvi havasok között is, hogy ha a székely telepítvényesek, legalább a román lakosokat megközelítő számban lettek volna.

E vidék lakossága tehát román volt; egyes székely családok idevaló letelepedése azonban nemesak valószínű, de mondhatjuk bizonyos. E székely családok a legrövidebb idő alatt beolvadtak a többségben levő román elembe.

A székely telepítvényesek nem lehetnek nagy számmal azért, mert akkor a beolvadási folyamat nagyobb küzdelemmel történt, és huzamosabb ideig tartott volna; sőt a mi fő, a beolvadási küzdelem nagyobb nyomokat hagyott volna hátra; az új népvegyülékben több nyomára akadnának a székely észjárásnak, hitnek és szokásnak; de még az is kétes, hogy vajjon nagyobb székely szám mellett, a románok részére ütött volna ki a győzelem.

A mőcz szellemében azonban hiában keressük a székely vonást; nyelvében a székely hangsúlyozást; hitvilágában a székely babonát; költészetében a székely tömörséget; szokásaiban sines semmi-székelyes. Am vizsgálja meg apróra bárki is a mőczot, benne valódi, ősi román szellemet fog találni, tisztábat, mint a mezőségi románé. Költészete, hitvilága, kedélye, szellemi tulajdonságai, jellemének összes vonásai, csak románt árulnak el.

Nem lenne így, hogy ha a vidék te-

kintélyes székely telep lett volna; nem olvadt volna be a másik elembe feltétlenül, oly hamar, minden nyom nélkül. Csekély számban volt a székely; több család; elsodorta a román ár; a nagy tömeg a kicsit feldolgozta könnyű szerrel, felszívta vérébe, s minden idegent kidobott belőle, átalakította tetszése szerint.

Ez azt mutatja, hogy a havasi mőcz nem küzdött a székely elemmel, a székelyhez semmiben sem közeledett, tőle egyebet el nem fogadott, mint két ruhadarabot, miket nagyon czélszerűeknek ismért; megtartotta a családneveket is, mert azokat eldobni nem lehetett. A feltétlen beolvadásnak ez a természete.

Boicza Hunyadmegyében egy kis bányahely. Lakossága bányász; német telepítvény; vallása római katolikus. Ott egy igen furcsa nyelv keletkezett a német és román elem küzdelme következtében. Azt mondják: Schau Mari! ob dacă vine vaca von die ciurda?! Mari! nézd, ha jő-e a tehén a csordából?

Ugyan itt van egy szokás, a melylyel sehol sem találkozunk a románok között. Kisasszony napján, a fiatal bányászok szép, fehér kost mindenféle pántlikákkal felecziezomáznak, s aztán elől zenészekkel, házról-házra járnak s tánczolnak. Az utcán folyton ezt kiáltják: „Kirvai la berbece!“. Így hívják az ünnepélyt is. Mikor a német telepítvény az első években templomot épített magának, levágott egy kővér kost áldozatul. Azóta minden évben megülik a kos-ünnepélyt; a német Kirehweihe-ből (rom. hram.) lett Kirvai la berbece¹⁾ A küzdelmes beolvadás tehát ilyen nyomokat szokott maga után hagyni.

Mondhatnák sokan, hogy a mőcz nyelvében magyar szavakra, magyar be-

¹⁾ Fränc Teofil: Rotacismul la Moji si Istriceni 70, 80 lapokon. A hol a magyar a román elemmel nagyobb küzdelmet mutat, ott ilyenféle vegyített nyelv támad: «Hai se bem aldămaş in sinuţa Româniában a görög küzdelem folytán ilyen beszéd járta: Spune la pan evghenestato che a venită sulzianis Trufandaki la heretismos! Alexandri V. Boerii si ciocoi. Bukarest, 1874. 12. 1.

folyásra lehet találni, ez szintén bizonyítékul szolgálhat a székely eredetiség mellett: A mi idegen befolyás van a mőcz nyelvében, az nem székely, hanem magyar befolyás; az a befolyás épen olyan alakban és olyan terjedelemben meg van a mezősegi, szolnokdobokamegyei, marostordamegyei stb. román nép nyelvében is, nem mőcz-nyelvi sajátosság ez, hanem általános; szóval mindazon románoknál, a kik vegyesen a magyarokkal laknak, (az egy rotacismust kivéve, a mely valóban nem székely eredetű) tényleg találkozunk is. Ez a befolyás tehát észlelhető volt a mőcz nyelvében már akkor, midőn a székely telepítvényesek átjöttek, oda költöztek a mőczok közé.

Mint mikor a vizbefultnak ruháját, kalapját megtalálják a parton, akként találjuk meg a mőcz testén a székely ruhadarabokat, meg a nevet, semmi egyéb nem hirdeti, hogy ő is élt volna itt e rengetegben.

Székely családok itt való létezését hirdetik, mint fennebb említettem volt, a székely családnevek. A mőczok más uton nem juthattak e nevekhez; semmi összeköttetésük nem volt a magyarokkal azt a kis kereskedelmet kivéve; de az érintkezés abban is rövid és gyors volt, csupán addig tartó, a míg az alku folyt, ez is többnyire román nyelven; a magyar megyék és székek oly távol estek tőlük, hogy a mőcz azokba nem vándorolt szolgálatot keresni; különben is a mőcz szabadságot, havast szerető ember létére, nem telepedett le a völgyekbe; ha sziklái közül kimenekülni volt kénytelen, ha csak szerét tehetette, azok közé gyorsan visszatért.

A mőcz e szeretete annyira erőt képes venni egész lényén, hogy például a katonaságban, vagy a börtönben, ha ily módon esztendőkön át távol tartatik szülőföldjétől, elhal; elemészti a honvágy.

Székelyek vitték tehát oda a székely családneveket, s egész bizonyossággal lehet állítani, hogy annyi székely család volt a mőczok közé betelepítve, a hány székely családnév ma van a mőczok között. Összevissza 40—50.

Negyven, ötven székely család harmincz-, negyvenezer ember hitvilágát, erkölcsöt megváltoztatni képes nem volt; látjuk, arra befolyást nem is gyakorolt; oly csekély számu nép, egy akkora tömeg munkakedvét nem fokozhatta; a mócz munkás volt azelőtt is, valamint munkásnak kell lenni minden havasi népnek, különben nem tudna megélni. Termete derék voltát a mócz nem a székelytől nyerte, egy maroknyi nép nem nyomhatta faji jellegét az egész móczságra; különben bebizonyítandó volna még az is, hogy az a néhány székely-család mind szálas, derék, megtermett egyénekből állott, minő ma általában a mócz.

Rátérek a mócz jellemzésére.

Hunfalvy János fennebb idézett munkájának 687—8. lapján a móczról következőn ír: A móczok sok tekintetben különböznek a többi oláhoktól, arcuk, természetük, járásuk, viseletük is a székelyre emlékeztet. Arcuk hosszúkás, homlokuk magas, természetük nyulánk, szemöldökük bozontos; csak bajuszt növesztenek, szakállukat leberetválják. Szemük többnyire sűrű, hajuk barna, de egészen szőke férfiakat és nőket is találunk köztük. Járás közben kissé előre hajolnak, azért medvéknek gunyolják a magyarok. Jellemük fővonásai a komolyság és bizalmatlanság, munkásság és kereskedői élelmesség. Mint általában az oláhok, úgy különösen a móczok nagyon ragaszkodnak az ősi szokáshoz, felette vakbuzgók és babonások, papjaik iránt nagy tisztelettel viseltetnek.

Slavici János furesákat beszél a román népről.¹⁾ Szerinte az oláh nép igazi keresztény csak azt tartja, a ki az ő törvényét („vallását“) követi. A ki nem úgy él, mint ő, a ki más vallást követ, az „spurcat“,²⁾ azaz tisztátalan, nem is igazi ember. Már pedig a tisztátalan em-

ber társaságát lehetőleg kerülni kell, vele egy edényből inni, enni nem szabad. E felfogásból következik, hogy az oláh ember idegent nem szívesen lát házánál, néhol egy pohár vizet sem adna neki, csak a móczokról mondják, hogy vendégszeretők, de az edényt, melyből idegen evett, bizonyosan eldobja.¹⁾

Hunfalvi János jellemzése nem teljes, itt-ott kifogás alá eső. Slavici beszéde egészen új, épen bolondos. Foglalkozunk mindenekelőtt az utóbbi nézettel.

A román ember minden embert embernek tart, legyen vele egy, vagy más valláson. A mócz különösen szívesen érintkezik bármely vallású és nemzetiségű emberrel; a kereskedő nép természete ez. Igaz, hogy a román ember háromféle edényt tart, spurcat, „de dulce“, (zsiros) és „de post“ (böjtös) edényeket; a spurcat — tisztátalan — edényből sem ő nem eszik, sem más vallású felebarátját abból meg nem kínálja, miután azt mindenféle tisztátalan dolgokra használja fel. De a böjtös edényből, vagy zsirosból, szívesen kínálja meg bármely vendégét, ha olyan időben vetődik hozzá, a nélkül, hogy eszébe jutna kérdést intézni hozzá vallása felől, vagy eldobná étkezés után az edényt! Hol tapasztalta ezt Slavici ur? Hiszen a román ember, a mócz szintén, felette vendégszerető; a zsidót is, a ki szerinte pogány, ha ez elfogadja, edényeiből szívesen megvendégeli s a román gazda arca sugárzik az örömtől, hogyha látja vendégét jóízűen enni. A mit Slavici állít, az mese. Háromféle edényét nem az idegenekért, de önmagáért, saját testi és lelki tisztasága megóvásáért tartja a mócz. „Nem szívesen látja az idegent, s egy pohár vizet sem adna neki, s ha adna, eldobná az edényt!“ Oly vélekedés a román nép felől, mely több mint ellenséges czélzatu. Hiszen a ki román falvakon, úgy a móczok között utazott, tapasztalhatta, hogy a román gazda kapuja elébe teszi ki a vizet saját edényébe, hogy a jövő-menő szabadon élvezhesse, s ne legyen kénytelen kéregetni, vagy alkalma

¹⁾ Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen stb. Bécs. 67. és 149. lapokon.

²⁾ A latin spurco-ból, ocsmányítók, tisztátalanná tesztek; spurcus ocsmány, tisztátalan. Románul a spure igéből.

¹⁾ Hunfalvi J. Egy. földr. Budapest 1886. I. 736

sem megtudni, ki tett vele jót? Mindenki ihatik azon edényből, minden vallásu, nemzetiségű, vagyoni állásu utazó; a román ember pedig azon edényt többre becsüli, mint többi edényeit; úgy gondolja, hogy azon áldás van, mert a benne volt vízzel pománát¹⁾ csinált. Avagy nem vendégszeretetéről neves a román nép? A ki a román nép között megfordult, tapasztalhatta, ha rászorult, hogy megosztotta vendégével falatját és a szomszédba sohasem küldte. Az utazók e vonást a román nép jellemében szívesen ismerték el.

Melyik a román nép vallása? Ilyen kettő van. Nem való, hogy azt, a ki más valláson van, már vallásánál fogva „spurcat“-nak tartsa a románt. E jelzővel a protestánsokat szokta czimezni, azért, mert nem bójtölnek; bójtös napokon tisztátalannak teszik magukat zsiros ételekkel. „Spurcat“-nak mondják és tartják azon románt is, a ki zsiros ételt vesz be bójtnapokon; „spurcát“ — tisztátalan — e szerint mindaz, a ki nem bójtől; e jelzőt nem azzal szemben használják, a ki más hitfelekezethez tartozik, hanem azzal szemben, a ki nem tartja meg a bójtnapokat.

A Hunfalvi jellemzésében sok a hiba. „Járás közben kissé előre hajolnak, azért medvéknek gunyolják a magyarok.“ A mócz nagyon is egyenesen jár, tartása egészen katonás. A magyar „medve-bocs“, „oláh-medve“ elnevezés onnan támadt, hogy úgy a mócz, mint általában a mokán,²⁾ a medvék hazájában él, mintha csak a medvéktől származnék. Bozontos szemöldököt is csak Hunfalvi láthatott; a mócz szemöldöke ép oly rendes, mint bárki másé. Bajuszt nevel, szakállát leborotválja; haját apróra lenyirja, csak homloka szélén engedti hosszabbra, hogy

¹⁾ Miklosich és Cihac szerint a szláv poměn szóból = emlékezés; a da de pomanä, alamizsnát adni. Laurian szerint e szó román eredetű, a szlávok vették át tőlük, ebből po = poi = post és mani = manes; lett pomenire = emlékezés. De ide nagy képződés kell.

²⁾ Románul: mocan; Cihac szerint a magyar: mokány-ból; jól románul: muntén = havasi, havasi lakó.

lenyulik a homlokra; úgy néz ki, mint az uri nő divatos frou-frou-ja, azzal a különbséggel, hogy nincs kisütve. Innen van a mócz — cirrus — elnevezés is. A nők frou-frou-ja valóságos mócz viselet. Areza, haja, szeme, színe semmi különöst nem mutat, vegyesen barna, vagy szőke, a nélkül, hogy akár az egyik, akár a másik irányban többséget lehetne megállapítani. Termete magas, kifejlett; arca hosszukás, tekintete nyílt, barátságos, de mégis komoly, olyan alakok, minőket a Tráján szobrán lehet látni. Bátor és kitartó; türelmes, de haragjában iszonyu; a sértést eltűri, de el nem felejtí soha. Idegennel szemben egyelőre bizalmatlan, de, ha bizalmával megtiszteli, hű és áldozatkész. Erkölsei szelidek, mint minden szorgalmas és munkás népé. E rengetegekből kevesebb dolgot ad 40,000 mócz a közigazgatásnak, mint a volt Aranyos-széken egyetlen község. Magatartása nem kihívó, nem kötekedő, de erélyesen visszautasítja az effélé, ha mástól jó; meghunyászkodni nem tud. Családi és társadalmi életében erkölcsös. Hunfalvi szerint a móczok felette vakbuzgók, babonások, papjaik iránt nagy tisztelettel viseltetnek. Nem vakbuzgók, csak szoroson ragaszkodnak őseik szokásaihoz; a mint imádkozott szépapjuk, úgy imádkoznak ők is; papjukat tisztelik, de neki vakon nem engedelmeskednek; a pap a móczok között nem nagy szerepet játszik, legfennebb a protopop, az esperes bir közöttük nagyobb tekintéllyel. Költészetükben a papot gyakran kigunyolják. Minden azt jelenti, hogy a gyengeséget még papjukban sem tudják eltűri. A papok itt sem 1784-ben, sem 1848-ban szerepet nem játszottak.

A máséhoz nem nyul. Mily könnyű pedig itt a lopás; az isteni gondviselés őrködik a ház felett, mely nyáron többnyire üres. Az a kis fazár, az ajtóba tett seprű, a mi azt jelenti, hogy senki sines otthon — épen nem alkalmas eszközök a vagyon megvédésére. Egyetlen egy tárgyra nézve tesz a mócz kivételt. A fát lopja, nem a szomszédját, vagy a községét, hanem a kinstárét. Így az er-

dőkihágások száma nagy. Ugy tartja, hogy az a fa, a mely azon a földön felnő, melyen lakik, mind az övé; a kinstár jogtalan tulajdonos; azért ő nem a kinstárét, hanem a sajátját veszi. Különben a létért való küzdelem viszi rá a bűnös eszekekedetre. Fája nincs — élnie kell; beszerzi azt a kinstári erdőségből. A ki tudja mi az éhség, az előtt a móéz ezen tulajdonsága némileg indokolva lesz.

Daczára annak, hogy a móéz az erdőkkihágásokért sok zaklatásnak van kitéve, erdőgyújtások nincsenek. Az erdőség e tájon nagyon ritka. A mult években a bisztrai fenyvesek gyultak meg; a nép hamar elejét vette; nagy lelkiismer-

retességgel fogott neki a munkának és a bajt gyorsan elfojtotta. Pedig különösen tavasszal, mily könnyen támad a tűzvész, mindenki tudja, a ki az erdő talaját ilyenkor látta. Egy eldobott gyufa, szivarvég, képes a legnagyobb tűzvészt előidézni. Ilyen erdőségések néha hetekig eltartanak: A közel fekvő falvak összes lakossága kivonul ilyenkor a vész helyére és a széles árkokat és a tűzvonal előtt; az árkokon túl, ha csak szélvész nincs, a tűz nem pusztít tovább. Néha egy jó eső szintén véget vet a tűz rombolásának.

(Folyt. köv.)

Moldován Gergely.

ÉLŐSDIEK.

(Dela Vranceától).

IV.

Behuztad, behuztad! kiáltott Anuska asszony erőltetett nevetéssel a zöld asztal mellől; behuztad galambom!

Paniku a kártyacsomóból egy *hármast* ejtett ki, a mely a *hetessel* épen *elég* volt. Több mint 1500 frankot tettek el-lene. Pániku ájuldozott és sápadozva azt akarta mondani, hogy ő nem huzta ki a kártyát, hanem magától esett ki.

Hadd ma—ma—magyarázzam ki magam. Én nem nyu—nyultam hozzá; ki—ki—kiesett ma—ma—magától. I—ítéljenek a hö—hö—hölgyek!

Szép, Paniku ur, nagyon szép, tehát én nem tartozom a hölgyekhez? szólt Mituleszku asszony székéről fölállva.

Tkeodoreszku Linika, Pirigumenosz Szovászticza és Lorádonna közön foglák s mindonik hizolgós szókkal beczézte: «Anuska asszony, drágám . . .» Anuska szivem, mi volnál más mint hölgy! . . .» „Hagyja ol Anuska asszony, majd megfordul az *ördög* szoreneséje; nem tarthat reggelig, ne legyen gyermek!” Igon ám de Anuska asszony többet vesztett mint valamennyi. Zozo kis-

asszony Annuskának nyakába ugrott, jobbról-balról csókolt ezuppantott arczára és miután valamit sugott a fülébe, Anuska szépen lecsendesült. Az ellenállhatatlan kifizette mint a két bankot, «mi—mivel ilyen te—természete van!» valamennyiök öröme, különösen a tehetséges Leon Péter és Popovics Miska volt megelégedve vele. Gottlieb Lizi is behuzta a pénzt: «Jó fán, áll a Liszinél! prááfo Liszi!» Pániku György az állat czirogatta s utánozva őt folyton azt hajtogatta «prá—prá—práfo Liszi!»

Cándián megmutatta Cosminnak Zozot.

Lám mon cher, egy szavával egy csókkal békét csinált. Angyali teremtés! nézd azt a gömbölyü állt, azokat az örökké nedves szemeket! Ha *az a másik* sejtoné is, mennyire imádom Zozot! Neve Zozo, családi neve? Zozo; szülei? ismeretlenek vagy a mint maga mondja nevetve, hogy atyja bizonyosan nem volt és kéri, hogy volt-e anyja is; a tanfelügyelő pedig azt átlítja: „Született mint Venus a világ . . . hullámaiból.“

Mond meg, kérlek Cándián, hogy az a fiatal Pániku kicsoda?

Bizony pajtás, magam se tudom, Pántázinak találománya. Ennek a Solonnak bámulatos tehetsége van az ilyen alakok föltalálásában. Nem rég két millió frankot örököst. Pántázi tavaly is egy álló esztendeig sétáltatott meg az éjjeli multságokban egy ilyen nábob legényembert, de az bucsut vett a kapufélfától egy nagyvilági hölgy kíséretében. Most Pániku Györgyöt fődözte föl. Mindenki kaczag rajta. Olyan hideg vérrrel szórja a pénzt, hogy a tanfelügyelő a „megtestesült erkölcsi erőnek” nevezi. A fiuk, Popovics, Leon, Ludoveán bömlanak után; meg Annuska asszony is *ellenállhatatlannak* hívja: Gottlieb Lizi kisasszonyt egy leánynevelőintézetéből vette magához, ott az éneknek német nyelvnek s a rajznak tanítónője volt. Az a kedvtelése Pánikunak, hogy Lizi ellen játszóék, mert az ő *babonája* így kívánja.

Az utolsó kártyára szolt Pántázi mély hangon én is teszek két aranyat.

Solon játszik? mondá Cándián. Én is teszek száz frankot Zozó kártyájára. Most rajta, tógy te is husz frankot *Solon kártyájára*.

Cosmin fölállt a székről. Jól van, teszek egy aranyat.

Várj Georges, Cosmin megtisztel.

Helyes, így már szeretlek, kiált Mánoj kezeit dörzsölve.

A hölgyek csodálkozva tekintettek Cosminra. Legeslegelőször játszott életében. Valami érthetetlen élvezet lepte el egész valóját. Mindent elfelejtetett vele a vidám, csevegő társaság. A bankár „tovább osztott” és vesztett mind a két kártyán.

Cosmin nyert! tört ki Mánoj, pezsgőzünk Cosmin Jorgu tiszteletére!

A hölgyek élükön Annuskával is mévelték: „Cosmin Jorgu tiszteletére!” Gottlieb kisasszony halkán számlálva pénzét egyre csak azt hajtogatta: «áll a Lizi-színél! prááfo Lizi!»

Annuska asszony oltúnt, hogy a pezsgőt berendelje Paniku György ki-

nyilatkoztatta, hogy ö—ö—összesen csak öt ezer frankot vesztett.

Mig a pezsgőt elhozták a társaság több csoportra oszlott. Mánoj karonfogta Cosmint s kérdezte, hogy van, hogyan él, mennyire van a tanulással. Aztán rövid szünet után:

Hát Sása jól érzi magát? Szép nő?

Jól, felelt Cosmin

És Malérián?

Ő is. Kérlek Mánoj, hát Annuska asszony rokona Cándiánnak?

Persze, rokona! Annuska a régi jó időkbe «aféle tarka asszony» volt. Három év előtt egy . . . intézetet akart nyitni, tudod olyat, a milyent Párizsban látott. Tisztán ebből az okból járt Párizsban, Egyszer a sétatóren találkozott Cándiánnal, vele megismerkedett s azt az ajánlatot tette neki . . .

Mit? kérdé Cosmin bámulva.

Nem azt, a mit te gondolsz. Azt az ajánlatot tette, hogy besegíti egy urnőhöz, ahhoz, a kivel ma is él. Özvegy asszony, lehet vagy 40 éves és 150,000 frank jövedelme van. Kap tőle lakást, állandó bérkocsit, de egy föltétellel, hogy Annuska asszony állandóan fölügyeljen Cándiánra. És Annuska mint aféle okos nő, mindakét féltől kap; hagyja a fiut hadd élvezzen mindent, sőt még azt a kellemes, szép leányt, Zozót is ő szerezte meg neki.

Cosmin magába mélyedt. Hogyan, elégséges egy egyszeri látás, a testi báj, az életkor és pénz? Énnél nagyobb gyalázat alig van! S ő annyira gyötörte lelki ismeretét! Tulajdonképen mit tett ő ezekhez képest? Hát őt is csak az utczáról szedték föl? Avagy megvették-ő őt mint a friss húst! Hiszen ő neki nem kellene annyit töprenkednie, ha nem volna az a mély szemüregű fő s nem üldöznék őt Golina kék szemei.

Ludoveán joghallgató, Leon Péter és Popovics Miksa halkán beszélgettek a diványon Ludoveán intett nekik.

(Folyt. köv.)

Alexi György.